

Iszlám–keresztény háborúk, együttélés

A magyar történelem egyik világtörténelmi érdekessége: a nyugati keresztény és az iszlám kultúra másfél százados együttélése. Esettanulmány a világ történetírása részére a két hit- és szokásvilág ütközése, kölcsönhatása a mindennapok világában. (Értetlenül kérdezem: vajon miért nem jutott eszébe a kitűnő oszmanistáknak a két európai keresztény–iszlám együttélés – a spanyolországi és a magyarországi – összevetése?)

Szokásrendek, hitek kölcsönhatásáról beszélünk. Egy-mást formálásáról. – A magyaroknak Buda elfoglalása (1541) után bele kellett nyugodniuk a tartós megszállásba. Amit addig nem ismertek. És meg kellett tanulniuk együtt élni egy távolról jött népességgel. Amelyik nemcsak nyelvben, hitében, napi szokásaiban volt tőlük különböző, hanem más volt a megszállás során itt is kiépített adóztatási technikája, területszervezési rendje. – Kézikönyveinkből máig nem látszik: a magyarság életében az 1541–1699 közötti másfél évszázadban az egymás mellett élő kultúrák páratlan tarkasága bontakozott ki. A megszállt térségek városaiban keresztény templomok mellé iszlám imahelyek, a török fürdő-kultúra és keletről hozott épületegyüttesek emelkednek. Az utcákon, vendégfogadóknak eddig nem ismert ruházatok és viselkedési szokások, a levegőben eddig nem ismert szagok-illatok, az asztalokon új étkek, fűszerek, a tálakban eddig nem ismert ízek. – Gazdagítja e sokszínűséget, hogy ez az a korszak, amikor a kereszténység különböző felekezetekre szakad, a Kárpát-medencében a katolikusok mellett kálvinistákra, lutheránusokra, unitáriusokra. No és mindezek mellett a látható, hallható etnikai, nyelvi sokféleség. Az amúgy is kevert etnikumú Kárpát-medencei társadalomba elegyednek a „török népességet” alkotó különböző kizsiai, balkáni etnikai csoportok. – És a török fennhatóság talán még jobban kedvez az etnikai, hitéleti tarkaságnak, mint a királyi Magyarország. Az iszlám magával hozza ugyanis a nomád birodalmak bölcsességét: amennyire komolyan vette a hódoltatott területek népességének adóztatását, olyannyira megértéssel viseltetett azok nyelvi és hitéleti különbségeivel szemben. A török meghódította és igazgatta alföldi, tiszántúli térségben (és a töröktől függő Erdélyben) folynak a legkeményebb és a legszabadabb hitviták a keresztény felekezetek között, és folynak a helyi egyházalapítások. És nemcsak a vallási reformáció izmosodott a török fennhatósága alatt, hanem a magyar nyelvi kultúra is... Eközben

Részletek az MTA Történettudományi Intézete és az Európa Intézet rendezte „Nándorfehérvár 1456” konferencia megnyitószövegéből.

„természetesen” a hadseregek újra és újra – egyes időszakokban, így a tizenöt éves háború idején évente – egymásnak estek...

1989 óta elhatározott szándékunk, hogy a magyar történettudományon belül létrehozzuk az oszmanisztika és a történettudomány szimbiózisát. Tarthatatlan, hogy a 16–17. század történetét kutatók – egyébként kiváló elmék – ne tudjanak törökök – mondottuk. (Ahogy ez már évszázados „bevett” hagyomány volt.) Másfél évtized tudatos szakmapolitika eredménye a történeti oszmanisztika intézményesítése Magyarországon. Amely magyar történeti oszmanisztika napjainkban világszínvonalon áll.

Szakítani kell a magyar és közép-kelet-európai történetírás másikkal, évszázados és máig élő hagyományával, azzal, hogy a török és az iszlám világ tudósai nélkül tárgyalják az iszlám–keresztény ütközéseket. Szembesíteni kell a török és a közép-kelet-európai nemzeti történetírások évszázados érték- és érvrendszerét. Ahogy szembesíteni kell(ene) az iszlám történelem- (és tudomány)értelmezés szempontjait a keresztény–zsidó erkölcsi értékrenden nyugvó történelemértelmezéssel. (Sőt, szembesíteni kell akár a teológiai álláspontokat követő egyház-történetírásokat is.) Értenuk – érteniük – kell egymást...

Fiatalkorunk óta zavar bennünket az európai történetírások nemzeti-felekezeti társadalmi elkötelezettségének avított értelmezése. A késői utódok – azaz a „történészek” – szájhösködésének tudtuk be, ha osztrákok–németek, franciák egymás közt, nélkülünk vitatták a magyarok, a szlávok, a románok „barbárságát”. Vagy vitattuk mi a németek, franciák, olaszok „arroganciáját”, „gyávaságát”, „piperkőc” voltát. Beszéltek, írtak rólunk – nélkülünk, mi pedig róluk – nélkülük. Így tekintettünk, mi keresztények, ateisták az iszlámra, ők meg ránk. Magyarok, szlávok, németek a törökre, az arabra, azok meg miránk.

Rossz idők járnak ma az iszlám kultúra nyugati kutatóira. Azokra, akik az előző évszázadokban egymással küzdők mindegyikét érteni akarják. Életcéljaikat. Cselekvésük rugóit. – Az iszlámban újjáéledő, feszítő világstratégiai harcok dúlnak. (Hol van már a középkorban a mai embernek oly feltűnő „tolerancia”?) – Az iszlám és a keresztény–zsidó kultúra ütközései lassan olyan hangosak és kegyetlenek, mint a 15–18. században voltak. Talán azért is, mert a két világszemlélet egymásnak feszülése mögött erősebbek a gazdasági és a hatalmi érdekellentétek, mint bármikor korábban voltak. És ez nem kedvez a kutatóknak, akik a másik őszinte megértését is kívánja. (Ez így is marad mindaddig – mondjuk szomorúan –, amíg a világ olyannyira rászorul az olajszármazékokra, amelyek világtartalékai a Közel-Keleten, Kizsiaiában rejlenek, az iszlám hitű népek szállásterülete alatt.)

*

Mégis: lehet, hogy kitartásunk, szakmai elszántságunk még a napi összecsapások visszafogásában is segíthet? Segítheti a kultúrák egyenrangúságát, egyforma szépségét valló felfogásunk elfogadtatását?...

2006. szeptember 8.

GLATZ FERENC